

1 De jaarrekening: balans & winst-en-verliesrekening

1.1 INLEIDING

Als jurist krijgt u met cijfers te maken. Het is belangrijk te bedenken dat er binnen een organisatie verschillende soorten cijfers circuleren. Deze verschillende cijfers worden voor de diverse belangengroepen opgesteld. De belangrijkste groepen die geïnteresseerd zijn in de financiële gang van zaken van een onderneming zijn:

Het management

Voor het management worden interne stukken opgemaakt die vaak heel gedetailleerd zijn. Dit zijn veelal de beste cijfers om analyses op te baseren en om de vaak beperkte externe jaarstukken nader te kunnen begrijpen. Het management gebruikt deze immers om de onderneming draaiende te houden en om waar nodig bij te sturen. Ze geven vaak een goed beeld van de sterke en de zwakke punten van ondernemingen. Uit concurrentieoverwegingen lopen ondernemingen daarom niet te koop met deze gegevens. In de praktijk zal het derhalve vaak lastig zijn om ze te bemachtigen.

Interne stukken

De fiscus

Ook de fiscus wil inzicht in de onderneming hebben en zal inzicht in de cijfers verlangen. Het doel van de fiscus is de grondslag te berekenen waarover belasting geheven wordt. Als de fiscale cijfers geanalyseerd worden dient altijd bedacht te worden dat deze voor fiscale doeleinden zijn opgesteld. De ondernemer wil normaal gesproken de winst zoveel mogelijk naar beneden bijstellen om een lagere belasting te bewerkstelligen. De fiscale cijfers wijken daarom vaak af van de gepubliceerde cijfers, met name bij wat grotere ondernemingen.

Fiscale cijfers

De externe belanghebbende, uitgezonderd de fiscus

Externe belanghebbenden kunnen hun informatie verkrijgen uit de jaarstukken die door een groot aantal ondernemingen op grond van de wet gepubliceerd dienen te worden. Een belangrijk deel van de te publiceren informatie vormt de jaarrekening.

Jaarrekening

1.2 DE BALANS EN DE WINST-EN-VERLIESREKENING

Een jaarrekening bestaat uit een balans, een winst-en-verliesrekening en een toelichting. De gegevens die nodig zijn om een jaarrekening op te kunnen stellen moeten hoofdzakelijk uit de financiële administratie, de boekhouding, worden gehaald. De jaarrekening geeft inzicht in de financiële positie en het resultaat van de onderneming. Dit is van belang voor de ondernemer zelf maar ook voor derden zoals de bank en de fiscus. Voor de meeste rechtspersonen (zoals de besloten en de naamloze vennootschap) geldt de verplichting om de jaarrekening (geheel of ten dele) te publiceren bij de Kamer van Koophandel. Deze is daar voor iedereen in te zien. Hierna worden de eerste twee elementen uit de jaarrekening besproken.

1.2.1 De balans

Momentopname

De balans bevat een overzicht van het op een bepaald tijdstip in de onderneming vastgelegde vermogen. Het is nadrukkelijk een momentopname. De presentatie van de balans vindt doorgaans plaats in scontro-vorm. Dit is een T-vorm met een linkerkant (debet) en een rechterkant (credit):

Debet (Activa)		(Passiva) Credit	
Vaste activa		Eigen vermogen	
Vlottende activa		Vreemd vermogen	
	<u>Totaal vermogen</u>		<u>Totaal vermogen</u>

Debet

Debet staat het geld dat is geïnvesteerd in verschillende bezittingen van de onderneming. Men spreekt in plaats van bezittingen ook wel van activa of van bedrijfsmiddelen. De activa kunnen worden onderscheiden in vaste en vlottende activa. Het onderscheidende criterium is de tijd dat een actief dienstbaar is aan de onderneming. Vaste activa gaan in de regel langer dan één productieproces mee, zoals een bedrijfspand en inventaris. Bij aankoop van vaste activa wordt gesproken van een investering. Vlottende activa gaan in de regel één productieproces mee. Te denken valt aan voorraden, aan vorderingen en aan banktegoeden. Deze vlottende activa zijn over het algemeen weer snel om te zetten in geld, bij vaste activa is dat over het algemeen niet de bedoeling omdat de vaste activa duurzaam ten dienste moeten staan van de onderneming.

Vaste activa

Vlottende activa

Credit

Vreemd vermogen

Eigen vermogen

Aan de creditkant staan de bronnen van het vermogen. Hier staat het antwoord op de vraag hoe de activa zijn verkregen, de wijze van financieren. De vermogensbronnen zijn te onderscheiden in vreemd en eigen vermogen. Het vreemd vermogen is het vermogen dat door derden is verschaft. Eigen vermogen wordt door de eigenaren ingebracht; te denken valt aan de storting van geld van de privé-rekening van een ondernemer met een eenmanszaak op een bankrekening

die is bedoeld voor zijn onderneming. Een ander voorbeeld is het aandelenkapitaal dat door de aandeelhouders van een besloten vennootschap in de onderneming is gestort. De wijze van financieren wordt onder meer bepaald door de aard van de activa, dus door de samenstelling van de debetkant van de balans. Zo zal een goede ondernemer vaste activa meestal financieren met langdurig ter beschikking staand vermogen zoals langlopende leningen en eigen vermogen.

1.2.2 Het boekhoudkundig evenwicht

De balans is per definitie in evenwicht. Debet staat de aanwending van het ondernemingsvermogen in de vorm van verschillende bezittingen. Elke euro die in een bezitting is geïnvesteerd moet ook op een of andere manier zijn verkregen.

Bezittingen

Debet (Activa)	(Passiva) Credit
Bezittingen	Eigen vermogen
	Vreemd vermogen
Totaal vermogen	Totaal vermogen

Het vermogen staat zowel debet, de investeringskant, als credit, de financieringskant. Er is per definitie evenwicht omdat elke bezitting moet zijn gefinancierd.

Het evenwicht kan als volgt in een vergelijking worden uitgedrukt:

$$\boxed{\text{Bezittingen}} = \boxed{\text{Eigen vermogen}} + \boxed{\text{Vreemd vermogen}}$$

Deze vergelijking is ook te schrijven als:

$$\boxed{\text{Bezittingen}} - \boxed{\text{Vreemd vermogen}} = \boxed{\text{Eigen vermogen}}$$

Bezittingen minus vreemd vermogen is derhalve gelijk aan het eigen vermogen. De bezittingen en het vreemd vermogen vormen zo de samenstellende bestanddelen die de omvang van het eigen vermogen bepalen; het eigen vermogen vormt het sluitstuk. Het eigen vermogen is derhalve gelijk aan het per saldo door de ondernemer geïnvesteerde vermogen. Waar iedere ondernemer naar streeft is dat het eigen vermogen in de loop van de tijd toeneemt door winst uit de onderneming. Van winst wordt in de bedrijfseconomie gesproken als de opbrengsten van de ondernemersactiviteiten groter zijn dan de kosten. Deze bedrijfsmatige veranderingen (opbrengsten en kosten) van het eigen vermogen worden administratief getoond in een winst-en-verliesrekening die ook wel de resultatenrekening, exploitatierekening of de staat van baten en lasten wordt genoemd.

**Geïnvesteerd
vermogen**

Winst

1.2.3 De winst-en-verliesrekening

Ook een winst-en-verliesrekening kan in scontro-vorm worden opgesteld.

Debet staan de kosten. Credit staan de opbrengsten. Van winst is sprake als de opbrengsten groter zijn dan de kosten. Bij een verlies zijn de kosten groter dan de opbrengsten.

Winst-en-verliesrekening	
Kosten	Opbrengsten
Winst	
Totaal	Totaal

of

Winst-en-verliesrekening	
Kosten	Opbrengsten
	Verlies
Totaal	Totaal

De scontro-vorm is gebaseerd op het boekhoudkundige evenwicht. In de te publiceren jaarrekening wordt een andere presentatiewijze gebruikt. De winst-en-verliesrekening wordt dan in staffelvorm opgezet. De opbrengsten en de kosten staan onder elkaar waarbij de kosten van de opbrengsten worden afgetrokken en als saldo het resultaat wordt berekend.

	Opbrengsten
–/–	<u>Kosten</u>
	Resultaat

Opbrengsten	Opbrengsten zijn de vergoedingen die de ondernemer in rekening brengt voor geleverde goederen of verleende diensten en worden ook wel de omzet genoemd. Het eigen vermogen stijgt daardoor. In het jaarrekeningenrecht worden
Baten	opbrengsten ook wel baten genoemd (Titel 9 Boek 2 BW). De ondernemer moet echter ook doelmatige offers brengen om de productie of de diensten te
Kosten	kunnen leveren en de onderneming draaiende te houden. Deze worden kosten genoemd. Kosten verlagen het eigen vermogen van de ondernemer. In het
Lasten	jaarrekeningenrecht worden kosten ook wel lasten genoemd (Titel 9 Boek 2 BW). De winst-en-verliesrekening geeft de bedrijfsmatige veranderingen weer in de omvang van het eigen vermogen over een bepaalde periode. Waar de balans te vergelijken is met een 'foto' kan men de winst-en-verliesrekening vergelijken met een 'film'. Die 'film' wordt gemaakt van de periode die verstrijkt tussen het opmaken van de balans aan het begin en de balans aan het eind van die

periode. Eerder hebben we gezien dat het eigen vermogen de sluitpost is van de balans. De sluitpost op de winst-en-verliesrekening bestaat uit het resultaat. Dit is het verschil tussen de opbrengsten en kosten. Het resultaat kan zijn een winst of een verlies. Van winst spreekt men als de opbrengsten groter zijn dan de kosten. Omgekeerd, als de kosten groter zijn dan de opbrengsten, dan is sprake van verlies. Bij winst is het eigen vermogen bedrijfsmatig per saldo gestegen, bij verlies is het eigen vermogen bedrijfsmatig per saldo gedaald. Mochten opbrengsten en kosten (praktisch) gelijk zijn aan elkaar, dan spreken we van een 'break-even' situatie.

Resultaat

Voor de winst-en-verliesrekening bestaan twee soorten modellen.

Bij de categoriale opstelling zijn de kosten naar categorieën ingedeeld.

Vereenvoudigd voorbeeld:

	Netto-omzet
-/-	Kosten:
	Kosten van grond- en hulpstoffen
	Lonen en salarissen
	Afschrijvingen
	Overige bedrijfskosten
	Bedrijfsresultaat
-/-	Rente
	Resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening voor belastingen
-/-	Belastingen
	Resultaat na belastingen

De functionele indeling geeft een indeling van de kosten naar functie.

Vereenvoudigd voorbeeld:

	Netto-omzet
-/-	Kostprijs van de omzet
	Bruto-omzetresultaat
-/-	Verkoopkosten
-/-	Algemene beheerskosten
	Netto-omzetresultaat
-/-	Rente
	Resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening voor belastingen
-/-	Belastingen
	Resultaat na belastingen

Om didactische redenen wordt verder in dit hoofdstuk nog niet bij één van deze twee modellen aangesloten, maar wordt een mix van de twee modellen gebruikt. In dit hoofdstuk zullen we de volgende indeling hanteren:

	Omzet
-/-	Kostprijs van de omzet
	Brutomarge
-/-	Afschrijvingen
-/-	Bedrijfskosten
-/-	Rentekosten
	Winst

1.2.4 Privé-mutaties

De omvang van het eigen vermogen verandert dus door het resultaat, maar kan ook veranderen doordat de ondernemer zelf vermogen in de onderneming stort of er juist aan onttrekt. Van een storting wordt gesproken als de ondernemer vanuit privé geld of geldswaarden in de onderneming stort. Dit kan bijvoorbeeld bij de start van een onderneming het geval zijn om daaruit de eerste investeringen te kunnen betalen. Omgekeerd moet de ondernemer met een eenmanszaak regelmatig gelden uit de onderneming onttrekken om in zijn levensonderhoud te kunnen voorzien. De ondernemer kan met zichzelf immers geen arbeidsovereenkomst aangaan en geniet derhalve geen salaris uit zijn onderneming. Omgekeerd heeft de onderneming dus geen salariskosten voor het werk dat de ondernemer verzet. In de winst van de eenmanszaak zit daarom nog een component die men wel het ondernemersinkomen zou kunnen noemen. Om op de lange duur levensvatbaar te zijn moet een normaal te noemen ‘ondernemersinkomen’ uit de winst kunnen worden onttrokken. De ondernemer heeft anders immers geen geld om in zijn levensonderhoud te voorzien, terwijl hij in een dergelijke situatie tevens in feite ‘voor niets’ werkt. Privé-mutaties zijn niet bedrijfsmatig en mogen daarom niet in de winst-en-verliesrekening worden verantwoord.

Storting

Onttrekking

1.2.5 Opbrengsten en kosten versus ontvangsten en uitgaven

Wat opvalt is dat in de winst-en-verliesrekening wordt gesproken over opbrengsten en kosten (baten en lasten). Het *accrualbeginsel*, ook wel het *aangroebeginsel* of *toerekeningsbeginsel* genoemd, bepaalt dat opbrengsten en kosten worden verantwoord in de periode waarop ze betrekking hebben, ongeacht of zij tot ontvangsten of uitgaven in diezelfde periode hebben geleid. Opbrengsten en kosten zijn namelijk niet per definitie gelijk aan ontvangsten en uitgaven.

Accrualbeginsel

Bedrijfseconomische beginselen rekenen de opbrengsten en kosten toe in de tijd:

Het *realisatiebeginsel* rekent opbrengsten toe aan de periode waarin een goed of een dienst wordt geleverd (prestatie). De realisatie staat dus los van de ontvangsten die eerder of later kunnen plaatsvinden. Wordt er niet contant betaald dan ontstaat er een vordering op de afnemer, ook wel debiteur genoemd, en die vordering heeft waarde en wordt dan ook op de balans opgenomen. In beginsel mag de verkoper er immers van uitgaan dat de koper hem (binnen de overeengekomen krediettermijn) zal betalen. Pas op het moment van betaling is er sprake van een ontvangst. In feite is dit echter niets anders dan een wijziging binnen de activa op de debetzijde van de balans: een vordering verdwijnt; het saldo op de bank neemt toe. Voor de winst-en-verliesrekening heeft dit geen consequentie, daarin is de opbrengst reeds verantwoord en wel op het moment dat de levering heeft plaatsgevonden. Blijkt onverhoopt in een later stadium een vordering niet of slechts gedeeltelijk inbaar, dan brengt het voorzichtigheidsbeginsel (zie hierna) met zich mee dat de waarde van de vordering naar beneden wordt bijgesteld. Een dergelijke afboeking op de vordering vindt plaats ten laste van het resultaat.

**Realisatie-
beginsel**

Het *matchingbeginsel* houdt in dat de uitgaven die samenhangen met de omzet als kosten worden verantwoord in dezelfde periode als waarin deze omzet is gerealiseerd (product matching). Als de uitgaven eerder zijn gedaan dan op het moment waarop de omzet wordt gerealiseerd dan worden die uitgaven geactiveerd op de balans. Voor niet direct met de omzet samenhangende bedrijfskosten geldt dat deze moeten worden toegerekend aan de periode waarin men er baat bij heeft (period matching). Als bijvoorbeeld de verzekeringspremie voor een beroepsaansprakelijkheidsverzekering voor één jaar vooruit wordt betaald mag dat niet in één keer het resultaat drukken maar moet aan elke maand een twaalfde deel als kosten worden toegerekend.

**Matching-
beginsel**

Het *voorzichtigheidsbeginsel* stelt dat de ondernemer zich niet rijker mag rekenen dan hij of zij is. Dit kan een rem zijn op de toepassing van het realisatie- en het matchingbeginsel. Winsten worden pas genomen als in beginsel zeker is dat

**Voorzichtigheids-
beginsel**

ze zijn behaald. Verplichtingen die hun oorsprong vinden voor het einde van het boekjaar worden in acht genomen. Mogelijke verliezen die hun oorsprong vinden voor het einde van het boekjaar kunnen in acht worden genomen. Als bijvoorbeeld blijkt dat een debiteur in zodanige liquiditeitsproblemen verkeert dat hij waarschijnlijk niet in staat is zijn verplichtingen na te komen, dan moet daarmee rekening worden gehouden door het vermoedelijk oninbare bedrag ten laste van het resultaat te brengen (dubieuze debiteuren) en dus administratief af te waarderen. Juridisch blijft de vordering vanzelfsprekend integraal bestaan. Een ander voorbeeld: als onzekerheid gaat ontstaan of gedane uitgaven wel terugverdiend kunnen worden (dus kunnen worden omgezet in geld), dan moet ook een afwaardering plaatsvinden via het resultaat (bijvoorbeeld indien voorraden mogelijk incourant zijn).

Het tijdstip van toerekening van opbrengsten en kosten valt, zoals gezegd, lang niet altijd samen met het moment waarop de geldstromen zich voordoen. De volgende varianten komen het meeste voor:

- a. ontvangsten geen opbrengsten;
- b. (geen) uitgaven geen kosten;
- c. opbrengsten tegelijkertijd ontvangsten;
- d. kosten tegelijkertijd uitgaven;
- e. opbrengsten geen ontvangsten;
- f. kosten geen uitgaven.

Ter verduidelijking volgen van elk der varianten één of soms meerdere voorbeelden. De voorbeelden worden behandeld aan de hand van een fictieve fietsenhandelaar die op 1 januari een onderneming heeft gestart en aan het eind van de maand januari een balans en een winst-en-verliesrekening op wil stellen. Ontvangsten en uitgaven vinden steeds plaats via een bankrekening die wordt aangehouden op grond van een rekening-courantovereenkomst met de huisbankier.

1.3 VERWERKING VAN FINANCIËLE FEITEN

In het volgende voorbeeld van een fietsenhandelaar worden steeds de mutaties op de balans getoond en daarbij de eventuele invloed op het eigen vermogen. Tevens zal de eventuele invloed van deze mutaties op de winst-en-verliesrekening worden vermeld.

a. Ontvangsten geen opbrengsten

Een ondernemer besluit een fietsenhandel te starten.

1. Om de benodigde investeringen te kunnen financieren wordt € 25.000 eigen vermogen gestort.
2. Ook is op verzoek van de ondernemer door de huisbankier een lening verstrekt van € 50.000.

De balans van de fietsenhandel wordt als volgt geopend:

		Eigen vermogen:	
Bank		– Kapitaal	€ 25.000
	€ 75.000	Lening	50.000
	<u>€ 75.000</u>		<u>€ 75.000</u>

De storting leidt tot een stijging van het eigen vermogen maar heeft geen invloed op de winst-en-verliesrekening. De onderneming heeft immers nog geen activiteiten verricht. Het is een ontvangst maar geen opbrengst. De lening van de bank is ontvangen op de rekening-courantrekening. Daar staat aan de creditkant een schuld tegenover ter waarde van € 50.000. De ondernemer is armer noch rijker geworden door geld te lenen. Wederom dus een ontvangst maar geen opbrengst en derhalve geen mutatie in de winst-en-verliesrekening.

b.1. Uitgaven geen kosten

De ondernemer koopt voor € 15.000 inventaris tegen contante betaling (pin-betaling).

De balans verandert als volgt:

Inventaris	+	€ 15.000	Eigen vermogen	€	--
Bank	-/-	<u>15.000</u>			
		€ --		€	--

en wordt dan:

Inventaris	€ 15.000	Eigen vermogen:	
Bank	<u>60.000</u>	– Kapitaal	€ 25.000
	€ 75.000	Lening	<u>50.000</u>
			€ 75.000

Dit is een voorbeeld waarbij geld wordt uitgegeven terwijl de ondernemer daar niet armer van wordt. Het ene activum (geld) wordt gedeeltelijk omgezet in een ander activum, inventaris. De inventaris wordt gewaardeerd tegen de prijs die ervoor is betaald, de zogenaamde verkrijgingsprijs of kostprijs. In dit voorbeeld is een vlottend actief omgezet in een vast actief, de inventaris. Dit is een investering.

b.2. Geen uitgaven geen kosten

De fietsenhandelaar koopt 10 racefietsen van € 2.500 per stuk op rekening.

De balans verandert als volgt:

Voorraad	+	€ 25.000	Eigen vermogen	€	--
		<u> </u>	Crediteuren	+	<u>25.000</u>
	+	€ 25.000		+	€ 25.000

Ook in dit geval wordt de ondernemer niet armer. Hij krijgt een schuld aan de leverancier maar daar staat de verkrijging van de voorraad fietsen tegenover. De leverancier wordt een crediteur van de ondernemer.

De nieuwe balans wordt:

Inventaris	€ 15.000	Eigen vermogen:	
Voorraad	25.000	– Kapitaal	€ 25.000
Bank	<u>60.000</u>	Lening	50.000
	€100.000	Crediteuren	<u>25.000</u>
			€100.000

c. Opbrengsten tegelijkertijd ontvangsten

De fietsenhandelaar verkoopt en levert 5 fietsen met een verkrijgingsprijs van € 2.500 per stuk voor een verkoopprijs van € 4.000 per stuk. De koper betaalt onmiddellijk per bank.

De balans verandert als volgt:

			Eigen vermogen:		
Voorraad	–/–	€ 12.500	– Winst	+	€ 7.500
Bank	+	20.000			
	+	€ 7.500		+	€ 7.500

en wordt dan:

Inventaris		€ 15.000	Eigen vermogen:		
			– Kapitaal		€ 25.000
			– Winst		7.500
Voorraad		12.500	Lening		50.000
Bank		80.000	Crediteuren		25.000
		€107.500			€107.500

Als een verkoopovereenkomst wordt afgesloten ontstaan er twee verbintenissen: de koper moet betalen, de verkoper moet leveren. Als de verkoper minder opoffert dan de waarde van de tegenprestatie door de koper dan maakt hij winst. In het voorbeeld is dit het geval. De opbrengst is gerealiseerd nu de fietsenhandelaar heeft geleverd, dit is het realisatiebeginsel. Aan de andere kant moet de fietsenhandelaar nu ook laten zien wat hij opoffert, de 5 fietsen die de handelaar per stuk € 2.500 hebben gekost. Dit zijn kosten op grond van het matchingbeginsel. De kosten zijn op dit moment geen uitgave.

Deze feiten zijn ook zichtbaar in de winst-en-verliesrekening:

	Deze gebeurtenis	Cumulatief
Omzet	€ 20.000	€ 20.000
Kostprijs van de omzet	(12.500)	(12.500)
Brutomarge	7.500	7.500
Afschrijvingen		--
Bedrijfskosten		--
Saldo winst (of verlies)	€ 7.500	€ 7.500

d. Kosten tegelijkertijd uitgaven

Voorbeelden zijn de betaling van bedrijfskosten zoals salarissen, huur en overige huisvestingskosten die betrekking hebben op de periode waarin de uitgave plaatsvindt. Veronderstel dat de fietsenhandelaar het bedrijfspand huurt en voor de lopende maand (januari) € 1.500 huur betaalt.